

Małgorzata Michel*, Sylwia Opozda-Suder **

* Uniwersytet Jagielloński [malgorzata.michel@uj.edu.pl]

** Uniwersytet Jagielloński [Sylwia.opozda@uj.edu.pl]

Konformizm jako mechanizm wpływający na procesy relacyjne i adaptacyjne w grupie rówieśniczej. Analiza porównawcza wśród dostosowanych i niedostosowanych społecznie adolescentów – pełno- i niepełnosprawnych intelektualnie

Abstrakt: Poruszona w artykule tematyka koncentruje się wokół problemu konformizmu. Konformizacja zachowań została ujęta jako swoisty mechanizm adaptacyjny związany z predyspozycją do bezrefleksyjnego odtwarzania wzorców narzuconych przez grupę uczestnictwa społecznego, warunkowany potrzebami afiliacyjnymi i obawą przed odrzuceniem rówieśniczym. Tym samym przedmiot prowadzonych analiz dotyczy skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej przez badanych z trzech grup porównawczych, zróżnicowanych ze względu na poziom rozwoju intelektualnego i problem niedostosowania społecznego. Cechy te stanowią dodatkowe czynniki ryzyka uruchomienia tendencji konformistycznych, mając znaczenie dla powodzenia procesu integracji grupowej.

Wnioskowanie przeprowadzono w schemacie porównawczym na trzech grupach: grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej ($n = 57$); grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną ($n = 57$); grupa C – dostosowani społecznie ($n = 60$). Łącznie wielkość próby: 174 badanych w wieku 16–19 lat. W badaniach wykorzystano autorskie narzędzie o zadawalających właściwościach psychometrycznych – Skala Postaw Konformistycznych (SPK).

Otrzymane wyniki pozwalają stwierdzić, że porównywane grupy wyraźnie różnicuje poziom tendencji konformistycznych. Dodatkowo konformizm, w każdej z porównywanych grup, ogniskuje się wokół różnych atrybutów wyzwalających.

Słowa kluczowe: Konformizm, relacje rówieśnicze, adolescencja, niedostosowanie społeczne, niepełnosprawność intelektualna.

Uwagi wprowadzające

W ciągu ostatnich kilkunastu lat na gruncie nauk społecznych rosło zainteresowanie problematyką zachowań konformistycznych (Coultras & van Leeuwen 2015). Obecnie jednak zagadnienie to coraz częściej traktowane jest jako znany stan rzeczy, a co za tym idzie podejmowane nad nim badania empiryczne są rzadsze.

Utrwalone na gruncie literatury przedmiotu definicje pojęcia konformizmu pokazują, iż jego interpretacje dokonywane są w ramach szerokiej perspektywy analitycznej. Jednakże niezależnie od przyjętego punktu widzenia bezsporny pozostaje fakt, że konformizm ma charakter swoistego mechanizmu adaptacyjnego. Jest on aktem zmiany zachowania w celu dopasowania się do innych (Asch 1956; Cialdini & Goldstein 2004), ukazuje swego rodzaju uniformizm zachowania członków danej grupy czy społeczności (Mika 1972). Co więcej homogenizuje on zachowania, a przez to ma kluczowe znaczenie w wyjaśnianiu zagregowanych wzorców charakteryzujących dane zbiorowości.

Dostępne wyniki badań pozwalają również przyjąć, że konformizm pełni niezwykle istotną funkcję w kształtowaniu jednorodności wewnątrzgrupowej, stabilizując różnorodność między członkami grupy (Efferson i in. 2008; Eriksson, Coultras 2009; Haun, Tomasello 2011; Henrich, Boyd 1998; Whiten i in. 2005). Można powiedzieć więcej – konformizm jest swoistym mechanizmem redukującym zmienność behawioralną w danej grupie/populacji i potencjalnie zwiększającym heterogeniczność między grupami/populacjami (Efferson i in. 2008).

Jednocześnie swoistym problemem jest niewielka liczba dowodów empirycznych dotyczących skłonności do konformizmu w sytuacji presji rówieśniczej. Ponadto, nieliczne, prowadzone w tym zakresie badania (Berndt 1979; Bishop, Beckman 1971; Corriveau, Harris 2010; Haun, Tomasello 2011; Skarżyńska 1991; Walker, Andrade 1996) nie traktują konformizmu wobec grupy odniesienia rówieśniczego jako mechanizmu wpływającego na procesy relacyjne i adaptacyjne wśród dorastających.

Niezależnie od powyższego specyfika okresu przejścia między dzieciństwem a dorosłością pozwala zakładać, że jest to faza życia, w której mocno zaznacza się konformizacja zachowań. Fakt ten warunkują dwa istotne mechanizmy: *silnego wyłączenia* tożsamości zapożyczanej w dzieciństwie od pokolenia dorosłych i *silnego włączania* nowych elementów tożsamości, których źródło stanowi grupa rówieśnicza (Erikson 2004; Giddens 2010; Witkowski 2000). Związane z tym procesem silne dylematy, wpisują się w reakcję przystosowawczą, którą Erich Fromm (2014) nazwał *autorytarnym konformizmem*. Powoduje to pełne i bezrefleksyjne wtapienie

się w proponowane wzorce kulturowe, których nośnikiem staje się grupa rówieśnicza, będąca najważniejszą agendą socjalizacyjną (Griese 1996).

Problem ten nabiera szczególnego znaczenia, gdy odwołamy się do powszechnej tezy wskazującej, że jednym z ważniejszych motywów działań podejmowanych w okresie przejścia między dzieciństwem a dorosłością jest *zdobycie i zabezpieczenie pozycji w ramach grupy rówieśniczej* (Zwaan i in. 2013).

Przynależność do grupy rówieśniczej jest zjawiskiem umożliwiającym realizację ważnego w okresie adolescencji zadania rozwojowego związanego z procesem odseparowania od rodziców i wzrostem znaczenia relacji rówieśniczych (Fuligni, Eccles 1993; Meeus i in. 2005). Związana z tym walka o pozycję w socjometrycznej strukturze grupy, stanowi istotny czynnik uruchamiający określone struktury osobowości związane z jej motywacyjno-emocjonalną sferą, która to wyznacza skłonność do przyjmowania zapożyczanych sposobów myślenia i postępowania. Z tej perspektywy patrząc konformizm to pewien indywidualny koszt związany z członkostwem w grupie (Santor i in. 2000).

Powyższemu założeniu odpowiada przyjęty na potrzeby projektowanych badań sposób ujmowania konformizmu jako mechanizmu adaptacyjnego, blokującego refleksyjną i indywidualną autokreację jednostki, która odtwarza wzory narzucane przez grupę uczestnictwa społecznego, kierując się potrzebami afiliacyjnymi i obawą przed odrzuceniem rówieśniczym (Kosten i in. 2013; Lönnqvist i in. 2006).

Na tym tle wyłania się problem prowadzonych analiz związanych ze skłonnością dorastających do konformizacji zachowań. Przy czym ze względu na fakt, że konformizm jest zjawiskiem związanym z cechami indywidualnymi jednostki i jej sytuacją życiową całe wnioskowanie prowadzone zostanie w perspektywie porównawczej ze względu na dwie istotne zmienne różnicujące: problem niedostosowania społecznego i poziom rozwoju intelektualnego. Cechy te uznane zostały za dodatkowy czynnik ryzyka uruchomienia skłonności do konformizmu, gdyż silnie korespondują z określonymi cechami osobowości oraz z negatywnymi doświadczeniami społecznymi mającymi znaczenie dla powodzenia procesu integracji grupowej.

Metodologia badań własnych

Pytanie badawcze

Zakres prowadzonych analiz empirycznych określają *dwa problemy badawcze*, ujęte w formie następujących pytań:

- [1] Jaki poziom skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej charakteryzuje badanych, i czy przynależność do danej grupy porównawczej jest czynnikiem różnicującym?
- [2] Wokół jakich atrybutów ogniskuje się ogólna skłonność do przyjmowania postawy konformistycznej, i czy zachodzą w tym zakresie międzygrupowe różnice?

Ze względu na fakt, iż trudno o jednoznaczne przewidywanie odpowiedzi na postawione problemy badawcze nie postawiono hipotez badawczych.

Próba badawcza

Prowadzone analizy dokonane zostały na danych pochodzących z badań zrealizowanych w 2012 r. w ramach projektu promotorskiego finansowanego ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na naukę na lata 2010–2013; nr N N106 052539.

Analizy uwzględniają materiał badawczy zebrany łącznie od 174 badanych w wieku 16–19 lat. Przyjęty przedział wiekowy uzasadnia fakt, że w okresie późnej adolescencji najwyraźniej zaznaczają się zmiany rozwojowe wpływające na proces unifikacji i autokreacji, sprzężone z wzrostem znaczenia grupy rówieśniczej.

Cała próba badawcza, w sposób celowy, podzielona została na trzy grupy:

- grupa A – niedostosowani społecznie w normie intelektualnej ($n = 57$);
- grupa B – niedostosowani społecznie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim ($n = 57$);
- grupa C – dostosowani społecznie w normie intelektualnej ($n = 60$).

Grupa A i B to wychowankowie 4 zakładów poprawczych: w tym 2 zakłady typu resocjalizacyjnego i 2 typu resocjalizacyjno-rewalidacyjnego. Grupa C to uczniowie 3 krakowskich szkół ponadpodstawowych.

Placówki, w których prowadzone były badania wylosowane zostały z odpowiednio przygotowanych operatów losowania uwzględniających: grupa A i B – wszystkie zakłady poprawcze danego typu funkcjonujące na terenie Polski; grupa C – wszystkie krakowskie szkoły ponadgimnazjalne.

Zmienne i ich pomiar

Poziom rozwoju intelektualnego

Zmienna dychotomiczna – uwzględniono proste kryterium różnicujące oparte na orzeczeniu poradni psychologiczno-pedagogicznej, zgodnie z którym badani przypisani zostali do: [1] grupy osób w normie intelektualnej i [2] grupy osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim.

Niedostosowanie społeczne

Zmienna dychotomiczna – poprzez dobór badanych z grupy wychowanków zakładów poprawczych oraz uczniów szkół ponadgimnazjalnych, wyselekcjonowano dwie grupy: [1] grupa osób niedostosowanych społecznie i [2] grupa osób dostosowanych społecznie. Przyjęto *a priori*, że dorastający przebywając w zakładach poprawczych przejawiają symptomy niedostosowania społecznego. W przypadku uczniów szkół ponadgimnazjalnych, kryterium doboru do próby badawczej był brak symptomów niedostosowania społecznego.

Poziom skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej

Do pomiaru analizowanej zmiennej wykorzystano autorskie narzędzie badawcze *Skalę Postaw Konformistycznych* (SPK). Zastosowana w badaniach wersja skali została poddana procedurze wstępnej oceny własności psychometrycznych zgodnie z założeniami *Klasycznej Teorii Testów* (ang. Classical Test Theory).

Trafność: Analiza czynnikowa pozwoliła wyodrębnić 4 niezależne czynniki badające różne atrybuty ogólnej skłonności do podejmowania zachowań konformistycznych, odzwierciedlając różne problemy, wokół których ogniskuje się konformizm. Na podstawie opisu niektórych potrzeb według koncepcji H. A. Murraya, opisu cech osobowości R. B. Cattella, H. G. Gougha i A. B. Heilbruna (test przymiotników) poszczególne części *Skali Postaw Konformistycznych* stworzyły następujące wymiary:

- skala S – dotyczy przekonań jednostki o sobie, wyrażających brak pewności siebie;
- skala U – odzwierciedla predyspozycje jednostki do preferowania biernej uległości i zależności od innych osób;
- skala P – związana jest z trudnościami w wyrażaniu własnych poglądów;
- skala B – stanowi egzemplifikację skłonności do biernościspołecznej (stagnacji) oraz braku zaangażowania w działanie.

Rzetelność: Rzetelność SPK mierzona z wykorzystaniem współczynnika alfa-Cronbacha kształtuje się w następujący sposób: SPK (wynik ogólny) – 0,87; skala S – 0,68; skala U – 0,82; skala P – 0,76; skala B – 0,73. Otrzymane wartości potwierdzają wysoką zgodność wewnętrzną całego narzędzia oraz zadawalający poziom homogeniczności poszczególnych skal.

Zastosowanie: Skala Postaw Konformistycznych (SPK) wersja alfa, ze względu na zadawalające właściwości psychometryczne może być stosowana w badaniach naukowych. Narzędzie to ma zastosowanie przy pomiarze istotnej cechy osobowościowej dorastających, związanej ze skłonnością do przyjmowania postawy konformistycznej, to jest podporządkowywania sposobów myślenia, reakcji emocjonalnych oraz zachowań do powszechnie przyjętych w grupie odniesienia.

Analiza wyników uzyskanych w ramach poszczególnych czynników SPK pozwala określić swoiste problemy/atrybuty skłaniające do przyjmowania tej postawy. Tym samym SPK pozwala identyfikować pewne istotne zasoby i deficyty osobowościowe, które mają znaczenie dla ogólnego rozwoju oraz pozwalają prognozować zachowanie jednostki w różnych sytuacjach społecznych.

Metody badań i analiz statystycznych

W badaniach zastosowany został *model badań diagnostyczno-weryfikujących* oparty na *strategii badań ilościowych* (Nowak, 2007). Przyjęty schemat badawczy opiera się na analizach porównawczych. Zgodnie z tym opracowując dane wykorzystano: analizy przy pomocy tabel kontyngencji, test χ^2 , jednoczynnikowa

analiza wariancji ANOVA, wraz z interpretacją wyników *testów post hoc*. Dane zostały zanalizowane przy pomocy programu statystycznego PS IMAGO (SPSS 22.0).

Wyniki badań własnych

Dokonując interpretacji zebranego materiału badawczego można stwierdzić, że rozkład otrzymanych wyników międzygrupowych jest zróżnicowany. Fakt ten obrazują nie tylko dane odnoszące się do ogólnego stopnia skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej w porównywanych grupach, ale także w obszarze dominujących atrybutów tej predyspozycji osobowościowej.

Analizując w pierwszej kolejności dane odnoszące się do ogólnej skłonności badanych do przyjmowania postawy konformistycznej (wyniki ogólny SPK) należy przyjąć, że najsilniejsza tendencja w tym zakresie występuje w grupie B (niedostosowani społecznie z niepełnosprawnością intelektualną), a najniższa w grupie A (niedostosowani społecznie w normie intelektualnej). Ponadto, w obu tych grupach rozkład wyników procentowych na skrajnych wymiarach badanej cechy jest odwrotny. Równocześnie grupa C (dostosowani społecznie w normie intelektualnej) okazuje się być najmniej zróżnicowana wewnętrznie ze względu na ogólną predyspozycję do konformizmu. Wskazuje na to podobny w tej grupie odsetek osób z wynikiem niskim, średnim i wysokim. Zarysowane tendencje mają wyraźne potwierdzenie w obliczonej dla każdej z grup wartości wskazującej na stosunek wyników wysokich do niskich (tabela 1).

Tabela 1. Stopień nasilenia skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej (SPK – wynik ogólny)

Poziom badanej cechy	Porównywane grupy *								
	Grupa A			Grupa B			Grupa C		
	N = 57	%	W:N	N = 57	%	W:N	N = 60	%	W:N
Wynik niski	25	43,9		10	17,5		23	38,3	
Wynik średni	23	40,4	0,4	23	40,4	2,4	14	23,3	1,0
Wynik wysoki	9	15,8		24	42,1		23	38,3	
$\chi^2 (4, N = 174) = 17,118; p < 0,05; \eta = 0,263$									

* Grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej; Grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną; Grupa C – dostosowani w normie intelektualnej.

Źródło: opracowanie własne.

Rezultaty testu χ^2 potwierdzają różnice w rozkładzie wyników procentowych. Są one podstawą stwierdzenia zależności między przynależnością do określonej grupy porównawczej, a stopniem ogólnej skłonności do przyjmowania

postawy konformistycznej, choć jej siła jest słaba [$\chi^2(4, N = 174) = 17,118$; $p < 0,05$; $\eta = 0,263$].

Opierając prowadzone wnioskowanie o wyniki testu ANOVA (tab. 2) można też powiedzieć, że w porównywanych grupach zachodzą istotne statystycznie różnice w stopniu skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej [$F(2,171) = 8,660$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,092$].

Tabela 2. Jednoczynnikowa analiza wariancji ANOVA (SPK – wynik ogólny)

	df	F		p	η^2
Między grupami	2	8,660		0,000	0,092
Wewnątrz grup	171				
Grupa *	M	SD	Test Gamesa-Howella		
			Grupa A		Grupa B
Grupa A	59,72	11,01			
Grupa B	69,75	11,56	0,000		
Grupa C	63,50	15,76	0,290		0,041

* Grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej; Grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną; Grupa C – dostosowani w normie intelektualnej.

Źródło: opracowanie własne.

Procedura porównań wielokrotnych *post hoc* ujawniła istotne statystycznie różnice w dwóch parach. Chodzi o zestawienie grupy A (niedostosowani w normie intelektualnej) z grupą B (niedostosowanych z niepełnosprawnością intelektualną) oraz grupy C (dostosowani w normie intelektualnej) z grupą B (niedostosowanych z niepełnosprawnością intelektualną). Równocześnie nieistotny statystycznie wynik w zestawieniu grupa A i grupy C pozwala wnioskować, iż rolę czynnika kwantyfikującego pełni poziom rozwoju intelektualnego.

Biorąc pod uwagę fakt, iż użyte w badaniach narzędzie mierzy nie tylko ogólną skłonność do przyjmowania postawy konformistycznej, przeprowadzono szczegółową analizę zebranego materiału badawczego pod kątem określonych atrybutów konformizmu. Zgodnie z tym w dalszej kolejności zostaną zaprezentowane dane odnoszące się do czterech powiązanych ze sobą czynników, odzwierciedlających takie cechy jak: [1] brak pewności siebie; [2] uległość i zależność; [3] trudności w wyrażaniu własnych poglądów; [4] bierność społeczną. Wszystkie te cechy mają istotny wpływ na zachodzące w grupie rówieśniczej procesy relacyjne i adaptacyjne.

Tabela 3. Stopień nasilenia skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej (skala S – brak pewności siebie)

Poziom badanej cechy		Porównywane grupy							
		Grupa A			Grupa B			Grupa C	
N = 57		%	W:N	N = 57	%	W:N	N = 60	%	W:N
Wynik niski	30	52,6		17	29,8		16	26,7	
Wynik średni	18	31,6	0,3	25	43,9	0,8	16	26,7	1,7
Wynik wysoki	9	15,8		15	26,3		28	46,7	
$\chi^2 (4, N = 174) = 18,767; p < 0,05; \eta = 0,288$									

* Grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej; Grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną; Grupa C – dostosowani w normie intelektualnej.

Źródło: opracowanie własne.

Pierwszym omawianym swoistym atrybutem ogólnej skłonności do konformizmu jest brak pewności siebie (skala S). Na podstawie zaprezentowanych danych (tabela 3) można zauważyć, że najsilniejsza tendencja do braku pewności siebie występuje u badanych z grupy C (dostosowani społecznie w normie intelektualnej). Średnie natężenie badanej cechy daje się stwierdzić w grupie B (niedostosowani społecznie z niepełnosprawnością intelektualną), a najniższe wśród badanych z grupy A (niedostosowani społecznie w normie intelektualnej).

Potwierdzeniem prawidłowości widocznych w rozkładzie wyników procentowych są otrzymane wartości statystyki χ^2 . Wskazują one na istotną statystycznie zależność między przynależnością do określonej grupy porównawczej, a nasileniem mierzonej cechy. Jednak wartość miary siły związku wskazuje na słabą współzależność [$\chi^2 (4, N = 174) = 18,767; p < 0,05; \eta = 0,288$].

Istotne statystycznie różnice w stopniu nasilenia poczucia braku pewności siebie pomiędzy badanymi z wyróżnionych grup kontrastowych zostały potwierdzone także testem ANOVA [$F (2,171) = 8,613; p < 0,001; \eta^2 = 0,092$].

Analiza porównań wielokrotnych *post hoc* (tab. 4) pozwala zauważyć istotne statystycznie różnice jedynie w ramach zestawienia parami grupy A (niedostosowani w normie intelektualnej) do dwóch pozostałych grup, to jest grupy B (niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną) i grupy C (dostosowani w normie intelektualnej). Natomiast różnice średnich wyników między grupą B i C są nieistotne statystycznie.

Tabela 4. Jednoczynnikowa analiza wariancji ANOVA (skala S – brak pewności siebie)

	Df	F	p	η^2
Między grupami	2	8,613	0,000	0,092
Wewnątrz grup	171			
Grupa*	M	SD	Test Gamesa-Howella	
			Grupa A	Grupa B
Grupa A	15,23	4,11		
Grupa B	17,53	5,43	0,033	
Grupa C	19,18	5,78	0,000	0,250

* Grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej; Grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną; Grupa C – dostosowani w normie intelektualnej.

Źródło: opracowanie własne.

Wyjaśniając powyższe prawidłowości można przyjąć, że żadna z cech kategoryzujących badanych do porównywanych grup, nie ma charakteru zmiennej bezpośrednio warunkującej poziom ocenianego atrybutu postawy konformistycznej. Brak pewności siebie wydaje się być właściwością determinowaną przez inne specyficzne cechy niedostosowanych społecznie w normie intelektualnej. Co więcej ich znaczenie zostaje zredukowane w przypadku niedostosowanych społecznie z niepełnosprawnością intelektualną bowiem poziom braku pewności siebie w tej grupie jest zbliżony do osób dostosowanych społecznie, mimo różnicy w stopniu rozwoju intelektualnego.

Odnosząc się do danych dotyczących drugiego z atrybutów skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej, a więc uległości i zależności od innych (skala U) wyraźnie zarysowują się różnice między grupą B (niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną) a dwiema pozostałymi grupami. Tendencję tę potwierdza dwukrotnie najwyższy w tej grupie odsetek osób, które otrzymały wyniki wysokie, jak również sama wartość obliczonego stosunku wyników wysokich do wyników niskich (tab. 5).

Tabela 5. Stopień nasilenia skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej (skala U – uległość/zależność od innych)

Poziom badanej cechy	Porównywane grupy*								
	Grupa A			Grupa B			Grupa C		
	N = 57	%	W:N	N = 57	%	W:N	N = 60	%	W:N
Wynik niski	26	45,6		12	21,1		23	38,3	
Wynik średni	19	33,3	0,5	21	36,8	2,0	21	35,0	0,7

Poziom badanej cechy	Porównywane grupy*								
	Grupa A			Grupa B			Grupa C		
Wynik wysoki	12	21,1		24	42,1		16	26,7	
$\chi^2 (4, N = 174) = 9,829; p < 0,05; \eta = 0,237$									

* Grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej; Grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną; Grupa C – dostosowani w normie intelektualnej.

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskana wartość testu χ^2 stanowi potwierdzenie wskazanych prawidłowości. Na jej podstawie można uznać, że istnieje zależność między przynależnością do określonej grupy kontrastowej, a nasileniem predyspozycji do preferowania biernej uległości wobec innych. Siła tego związku jest jednak słaba [$\chi^2 (4, N = 174) = 9,829; p < 0,05; \eta = 0,237$].

Istotne statystycznie różnice między porównywanymi grupami w poziomie skłonności do uległości i zależności od innych zostały potwierdzone także w teście ANOVA [F (2, 374) = 59,86; p < 0,01; $\eta = 0,242$].

Tabela 6. Jednoczynnikowa analiza wariancji ANOVA (skala U – uległość/zależność od innych)

	df	F	p	η^2
Między grupami	2	6,910	0,001	0,075
Wewnątrz grup	171			
Grupa*	M	SD	Test Scheffe	
			Grupa A	Grupa B
Grupa A	20,19	5,30		
Grupa B	23,95	7,04	0,005	
Grupa C	20,42	5,75	0,980	0,008

* Grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej; Grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną; Grupa C – dostosowani w normie intelektualnej.

Źródło: opracowanie własne.

Analizując wyniki porównań wielokrotnych *post hoc* (tab. 6) można zauważyć, że w tym wypadku rolę istotnej zmiennej różnicującej pełni poziom rozwoju intelektualnego. Wniosek ten ma potwierdzenie w nieistotnym statystycznie wyniku w ramach zestawienia grupy A (niedostosowani w normie intelektualnej) z grupą C (dostosowani w normie intelektualnej). Uzasadniają go także istotne statystycznie różnice w zestawieniu obu tych grup z grupą B (niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną).

Przywołując rezultaty dotyczące następnego problemu, wokół którego ogniskuje się konformizm, a więc trudności w wyrażaniu poglądów (skala P) można stwierdzić podobne prawidłowości jak w przypadku wyżej omówionej skali. Odzwierciedla to dwukrotnie najwyższy w grupie B (niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną) odsetek osób, które otrzymały wyniki wysokie. Prawidłowość ta znajduje także potwierdzenie w obliczonej dla każdej z grup wartości, która ukazuje stosunek wyników wysokich do wyników niskich (tab. 7).

Tabela 7. Stopień nasilenia skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej (skala P – trudności w wyrażaniu poglądów)

Poziom badanej cechy	Porównywane grupy *								
	Grupa A			Grupa B			Grupa C		
	N = 57	%	W:N	N = 57	%	W:N	N = 60	%	W:N
Wynik niski	28	49,1		11	19,3		28	46,7	
Wynik średni	15	26,3	0,5	22	38,6	2,2	16	26,7	0,6
Wynik wysoki	14	24,6		24	42,1		16	26,7	
$\chi^2(4, N = 174) = 13,401; p < 0,05; \eta = 0,255$									

* Grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej; Grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną; Grupa C – dostosowani w normie intelektualnej.
Źródło: opracowanie własne.

Potwierdzeniem związku pomiędzy przynależnością do określonej grupy porównawczej a poziomem trudności w wyrażaniu własnych poglądów są otrzymane wyniki statystyki χ^2 , wskazujące na istotną statystycznie współzależność pomiędzy zestawianymi zmiennymi, której siła jest jednak słaba [$\chi^2(4, N = 174) = 13,401; p < 0,05; \eta = 0,255$]. Dodatkowe analizy z zastosowaniem statystyki ANOVA wykazują, że badane grupy różnią się stopniem nasilenia testowanego wymiaru ogólnej skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej [$F(2,171) = 7,927; p < 0,01; \eta^2 = 0,085$].

Procedura porównań wielokrotnych *post hoc* (tab. 8) uwydatnia dodatkowo konkretne dwa zestawienia parami w przypadku, których zachodzą istotne statystycznie różnice w zakresie doświadczanych trudności w wyrażaniu własnych poglądów. Uzyskana wartość poziomu istotności w ramach porównania wyników średnich grupy B (niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną) z wynikami dwóch pozostałych grup pozwala stwierdzić, że również w tym wypadku zmienną kwantyfikującą jest poziom rozwoju intelektualnego.

Wniosek ten znajduje także potwierdzenie w braku istotnych statystycznie różnic w ramach dokonanego porównania wyników grupy A (niedostosowani w normie intelektualnej) z wynikami grupy C (dostosowani w normie intelektualnej).

Tabela 8. Jednoczynnikowa analiza wariancji ANOVA (skala P – trudności w wyrażaniu poglądów)

	Df	F		p	η^2
Między grupami	2	7,927		0,001	0,085
Wewnątrz grup	171				
Grupa*	M	SD	Test Gamesa-Howella		
			Grupa A		Grupa B
Grupa A	11,93	3,29			
Grupa B	14,67	3,89	0,000		
Grupa C	12,20	4,80	0,932		0,008

* Grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej; Grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną; Grupa C – dostosowani w normie intelektualnej.

Źródło: opracowanie własne.

Prezentując rozkład wyników dotyczących bierności społecznej (skala B) można stwierdzić, że zestawiane grupy różnicuje poziom stagnacji społecznej i zaangażowania w działanie (tabela 9). Mimo, iż we wszystkich porównywanych grupach dominuje odsetek badanych z wynikami średnim to skrajne wymiary mierzonej cechy mają największe znaczenie różnicujące. Fakt ten znajduje potwierdzenie w obliczonej dla każdej z grup wartości wskazującej na stosunek wyników wysokich do niskich – najwyższy w przypadku grupy B (niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną) i równy w przypadku grupy A (niedostosowani w normie intelektualnej) i grupy C (dostosowani w normie intelektualnej).

Tabela 9. Stopień nasilenia skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej (skala B – bierność społeczna)

Poziom badanej cechy		Porównywane grupy *							
		Grupa A		Grupa B			Grupa C		
	N = 57	%	W:N	N = 57	%	W:N	N = 60	%	W:N
Wynik niski	25	43,9		14	24,6		28	46,7	
Wynik średni	21	36,8	0,4	22	38,6	1,5	20	33,3	0,4
Wynik wysoki	11	19,3		21	36,8		12	20,0	
$\chi^2 (4, N = 174) = 9,055; p = 0,051; \eta = 0,226$									

* Grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej; Grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną; Grupa C – dostosowani w normie intelektualnej.

Źródło: opracowanie własne.

Widoczna zależność między przynależnością do konkretnej grupy porównawczej a stopniem nasilenia bierności społecznej znajdują odzwierciedlenie w otrzymanych wartościach statystyki χ^2 [χ^2 (4, N = 174) = 9,055; p = 0,051; $\eta = 0,226$]. Ponadto wynik analizy przeprowadzonej za pomocą testu ANOVA (tab. 10) potwierdza, że skłonność do bierności społecznej różnicuje porównywane grupy dorastających [F (2, 171) = 4,905; p < 0,01; $\eta^2 = 0,054$].

Tabela 10. Jednoczynnikowa analiza wariancji ANOVA (skala B – bierność społeczna)

	Df	F		P	η^2
Między grupami	2	4,905		0,008	0,054
Wewnątrz grup	171				
Grupa*	M	SD	Test Gamesa-Howella		
			Grupa A		Grupa B
Grupa A	12,37	2,67			
Grupa B	13,61	3,40	0,080		
Grupa C	11,70	3,83	0,517		0,014

* Grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej; Grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną; Grupa C – dostosowani w normie intelektualnej.

Źródło: opracowanie własne.

Procedura porównań wielokrotnych *post hoc* (tab. 10) pozwala stwierdzić, że bierność społeczna jest cechą różnicującą w sposób istotny statystycznie badanych z grupy B (niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną) i grupy C (dostosowani w normie intelektualnej). Nie bez znaczenia pozostaje również zarysowująca się tendencja do istotności w ramach zestawienia grupy A (niedostosowani w normie intelektualnej) z grupą B, przy jednoczesnym braku różnic w parze grupa A do grupy C.

Stwierdzone prawidłowości pozwalają sądzić, że również w tym wypadku głównym czynnikiem różnicującym jest poziom rozwoju intelektualnego. Równocześnie w przypadku grupy C i grupy B zachodzi swoisty mechanizm warunkujący, którego nie da się zaobserwować w porównaniu grupy C do grupy A. Tym samym nie można go sprowadzić do samego problemu niedostosowania społecznego.

Celem uzupełnienia prowadzonych analiz o dane wskazujące na konkretne atrybuty, wokół których ogniskuje się skłonność do konformizacji w każdej z porównywanych grup należy odnieść się do wyników zaprezentowanych w tabeli 11.

Otrzymane wartości współczynnika korelacji r-Pearsona – w układzie wynik ogólny SPK do wyników w poszczególnych skalach SPK – pozwalają uchwycić czynniki najsilniej warunkujące przyjmowanie postawy konformistycznej w poszczególnych grupach kontrastowych. Interpretacja tej kwestii wydaje się istotna, gdyż znajomość cech wchodzących w skład konformizmu w każdej z porównywa-

nych grup może ułatwić rozpoznanie specyficznych właściwości osobowych aktywizujących tendencje konformistyczne.

Tabela 11. Siła nasycenia postawy konformistycznej poszczególnymi atrybutami

Porównywane grupy*		SPK – Podskale				
		n ¹	Skala S	Skala U	Skala P	Skala B
SPK – wynik ogólny	Grupa A	57	,794**	,795**	,549**	,649**
	Grupa B	57	,695**	,811**	,465**	,077
	Grupa C	60	,808**	,786**	,737**	,790**

* Grupa A – niedostosowani w normie intelektualnej; Grupa B – niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną; Grupa C – dostosowani w normie intelektualnej.

** uzyskane współczynniki korelacji są istotne na poziomie $p < 0,01$ (dwustronnie)

Źródło: opracowanie własne.

Analizując zestawione dane wyraźnie widać, że w przypadku grupy A (niedostosowani społecznie w normie intelektualnej) tendencje konformistyczne uruchamiane są przede wszystkim przez takie cechy, jak brak pewności siebie [skala S; $r = 0,79$; $p > 0,01$] i uległość/zależność od innych [skala U; $r = 0,80$; $p > 0,01$]. W grupie B (niedostosowani z niepełnosprawnością intelektualną) zarysowuje się inna ciekawa prawidłowość. Skłonność do przyjmowania postawy konformistycznej koresponduje w ich wypadku najsilniej z bierną uległością i zależnością od innych [skala U; $r = 0,81$; $p < 0,01$]. Równocześnie nie zachodzi zależność między wynikiem ogólnym a biernością społeczną i brakiem zaangażowania w działanie [skala B; $p > 0,05$]. Dużo słabsze jest też w ich wypadku nasycenie konformizmu przez taką cechę jak trudności w wyrażaniu własnych poglądów [skala P; $r = 0,47$]. Natomiast w grupie C (dostosowani w normie intelektualnej) trudno wskazać na jeden atrybut wyzwalający, gdyż poziom nasycenia ogólnej skłonności do konformizacji zachowań jest podobnie warunkowany przez wszystkie składowe.

Dyskusja wyników

Zaprezentowane rezultaty badań własnych wskazują na pewne prawidłowości dotyczące skłonności do konformizacji zachowań wśród badanych z trzech grup porównawczych. Ich analityczna interpretacja pozwala stwierdzić, że skłonność do przyjmowania postawy konformistycznej najintensywniej występuje w grupie młodzieży niedostosowanej społecznie z niepełnosprawnością intelektualną. W dalszej kolejności wśród dostosowanych społecznie w normie intelektualnej, by ostatecznie w grupie młodzieży niedostosowanej społecznie w normie intelektualnej zarysować się w najmniejszym stopniu. Prawidłowość ta jest widoczna w zakresie

wszystkich mierzonych atrybutów ogólnej tendencji konformistycznej, choć występują pewne swoiste międzygrupowe różnice.

Wyjaśniając stwierdzone zależności należy przede wszystkim zinterpretować przyczyny wyraźnie wyższej skłonności do konformizacji zachowań w grupie badanych z niepełnosprawnością intelektualną. Próba ta dokonana zostanie poprzez odwołanie się do swoistych doświadczeń społecznych tej grupy badanych oraz wskazanie na pewne indywidualne cechy osobowości niepełnosprawnych intelektualnie.

Punktem wyjścia dla prowadzonych interpretacji jest założenie mówiące, że w okresie szkolnym jednym z ważniejszych czynników wpływających na funkcjonowanie dorastających jest stres społeczny związany z zajmowaniem niskiej pozycji w ramach grupy rówieśniczej (Bouhaddani i in. 2017). Wynika to z faktu, iż niepowodzenie procesu integracji grupowej, którego formą jest rówieśnicze odrzucenie (Killen i in. 2013), uniemożliwia zaspokojenie naturalnej *potrzeby bliskości* (Baumeister, Leary 1995).

Odnosząc powyższe do dorastających z niepełnosprawnością intelektualną można wnioskować, że cechująca ich wysoka skłonność do konformizmu, a więc unifikacji zachowań pod wpływem presji grupowej, koresponduje z ich rzeczywistymi negatywnymi doświadczeniami w relacjach rówieśniczych, które wiążą się z odrzuceniem.

U dzieci odrzuconych stwierdza się wysoką afektywność przy niskiej kontroli emocji, które wyrażają się w niestałości, buntowniczym usposobieniu i agresji lub submisyjnym, bierno-uległym zachowaniu. Cechy te z jednej strony mogą warunkować niedostosowanie społeczne, a z drugiej strony przyczyniać się do konformizacji zachowań.

Uzasadnia to tezę, że istotnym czynnikiem nasilającym skłonność do przyjmowania postawy konformistycznej przez adolescentów z niepełnosprawnością intelektualną jest odczuwany lęk przed odrzuceniem oraz izolacją grupy rówieśniczej (Urban 2012). Dodatkowo, nasiloną skłonność do konformizmu w przypadku niedostosowanych społecznie z niepełnosprawnością intelektualną wydaje się pełnić w ich wypadku dodatkową funkcję jako narzędzie obrony „Ja” i wiąże się z silną potrzebą sprostania wymogom otoczenia i akceptacją społeczną. Z tej perspektywy patrząc dla niepełnosprawnych intelektualnie wysoka skłonność do przyjmowania postawy konformistycznej stanowi swoisty mechanizm kompensacyjny, chroniący przed negatywnymi skutkami odrzucenia rówieśniczego jako częstego doświadczenia badanej grupy dorastających. Pozwala to w konsekwencji, poprzez uległość, bierność społeczną oraz skłonność do zależności od innych i brak pewności siebie zredukować odczuwany lęk przed społecznym odrzuceniem.

Niepełnosprawni intelektualnie posiadają także pewne właściwości psychiczne, które mogą stanowić swego rodzaju predyspozycję, bądź czynnik ryzyka nie tylko procesu niedostosowania społecznego, ale i tendencji do konformizacji zachowań. W ramach tych właściwości osobowościowych najczęściej wymienia się zwiększo-

ną wrażliwość na sugestię i uległość. Cechy te czynią niepełnosprawnych bardziej podatnymi na namowy innych, zwłaszcza w sytuacjach, które mogą dostarczyć im korzyści i przyjemności. Osoby te częściej cechuje brak inicjatywy w działaniu, słabo oddziałują one na otoczenie oraz nie posiadają należycie ukształtowanych nawyków samodzielnego działania.

Ważnym kontekstem interpretacji wydaje się kwestia rozwiązania dylematów tożsamościowych pojawiających się w okresie adolescencji. Podstawowym zadaniem rozwojowym tej fazy życia jest ukształtowanie tożsamości, co następuje w związku z zachodzącymi procesami unifikacji i indywidualnej autokreacji. Odwołując się do Anthon'ego Giddensa (2010) niepełnosprawnych intelektualnie adolescentów szczególnie cechuje dylemat tożsamościowy określony jako unifikacja vs fragmentacja. W ich przypadku rozwiązanie tego dylematu wydaje się być zorientowane na fragmentację. Dzieje się tak, bowiem bezrefleksyjne powielanie wzorców zachowań i norm społecznych proponowanych przez rówieśniczą grupę odniesienia, massmedia i rzeczywistość wirtualną powoduje przyjmowanie wspomnianej już postawy *autorytarnego konformizmu*. Egzemplifikuje to kształtowanie tożsamości rozmytej, nazywanej też *pseudotożsamością*, która blokuje autonomiczny rozwój jednostki (Wysocka 2013).

Przytoczona argumentacja wydaje się wskazywać, że dużo wyższy poziom podatności na aprobatę społeczną i uleganie wpływom grupy odniesienia u dorastających z niepełnosprawnością intelektualną to istotne atrybuty znacząco wyższej u nich skłonności do konformizacji zachowań.

W przypadku grupy badanych o średnim poziomie nasilenia skłonności do przyjmowania postawy konformistycznej – dostosowanych społecznie w normie intelektualnej – uzasadnienia otrzymanego wyniku należy szukać przede wszystkim w kontekście zadań rozwojowych okresu adolescencji. Uszczegóławiając, chodzi o procesy separacji i indywidualizacji, które dokonują się przez wzrost znaczenia grupy rówieśniczej. Powoduje to powolne zatracanie tożsamości indywidualnej na rzecz wzrastającej identyfikacji z grupą i jej habitusem (Sawicki, 2018). Zdobyć i zabezpieczenie pozycji w grupie powoduje, że adolescenci są skłonni poświęcić swoje poglądy i opinie. Walka o pozycję socjometryczną warunkuje uruchomienie indywidualnych cech związanych ze sferą motywacyjno-emocjonalną, które wyznaczają predyspozycję do konformizmu. Niemniej jednak w przypadku dostosowanych społecznie mamy zwykle do czynienia z pozytywną grupą odniesienia, przez co nie dochodzi do powielania negatywnych wzorców zachowań i norm społecznych. Równocześnie, ponoszony w tej sytuacji koszt związany z uczestnictwem w grupie rówieśniczej nie jest negatywny, a kształtująca się w efekcie unifikacji tożsamość jest pozytywna a nie dewiacyjna.

Ostatnią z omawianych grup są niedostosowani społecznie adolescenci w normie intelektualnej. Grupę tę cechowała niska skłonność do konformizacji zachowań. Równocześnie porównanie jej wyników z grupą niedostosowanych społecznie z niepełnosprawnością intelektualną, tak w przypadku ogólnej skłonności

do zachowań konformistycznych, jak i poszczególnych jej atrybutów, wskazało na istotne statystycznie różnice. Wyniki te są w pewnym stopniu zaskakujące. Bliższy bowiem założeniom teoretycznym wydawał się w tej grupie badanych wysoki poziom konformizacji zachowań, jako korelujący z niedostosowaniem społecznym będącym często efektem uległości wobec negatywnej grupy odniesienia.

Uzasadnienia stwierdzonych prawidłowości można poszukiwać odwołując się do wpływu jaki mógł wywrzeć środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym. Związana z jego zastosowaniem konieczność funkcjonowania w nowej, wtórnej grupie rówieśniczej wydaje się wyzwać tendencję do zachowań nonkonformistycznych. Co więcej przymus funkcjonowania w tej nowej grupie wiąże się z walką o pozycję w jej socjometrycznej strukturze, co często w przypadku grup dewiacyjnych dokonuje się przez bunt. Jest to bunt przeciwko systemowi norm i wartości społecznych, jak i środków do ich osiągnięcia określanych przez instytucję. W tej sytuacji nonkonformizm pozwala na osiągnięcie przywództwa we wtórnej grupie rówieśniczej, nie wykluczając jednak konformizmu wobec pierwotnej grupy odniesienia, z założenia o dewiacyjnym charakterze. Uruchomiony w tej sytuacji bunt prowadzi do autonomizacji *tożsamości negatywnej* i może stanowić wynik motywacji odwetowej, będącej reakcją na doświadczanie opresji.

Wyjaśniając jeszcze stwierdzone różnice w wynikach między grupą dostosowanych społecznie a niedostawianych społecznie (niezależnie od poziomu rozwoju intelektualnego) należy odwołać się do dwóch dominujących motywów konformizmu. Zgodnie z literaturą przedmiotu wskazują się na dwa główne motywy konformizmu: deficyty normatywne i/lub informacyjne (Cialdini, Trost 1998).

Analizując otrzymane dane wydaje się prawdopodobne, że dostosowani społecznie są motywowani deficytami informacyjnymi, a nie normatywnymi – co znów wydaje się bardziej cechować niedostosowanych społecznie. Dzieje się tak ponieważ w grupie dostosowanych społecznie konformizacja zachowań oceniana była w odniesieniu do grupy rówieśniczej w systemie klasy, przez co silnie jest motywowana pragnieniem posiadania racji i podejmowania słusznych, odpowiednich i adekwatnych działań. W konsekwencji w sytuacjach zadaniowych w klasie szkolnej brak odpowiedniej wiedzy nasila skłonność do konformizmu, która wydaje się być wzmacniana przez cechy samej sytuacji, takie jak wielkość grupy, stosunek uczestnika do jej członków, jak i trudność zadania podejmowanego wspólnie przez zespół klasowy.

Dodatkowo, znaczący dla konformizacji zachowań jest fakt, że siła konformizmu warunkowana jest częstotliwością i powtarzalnością jakiejś sytuacji/zachowania. Tym samym można wnioskować, że prawdopodobieństwo przyjęcia/powielenia przez jednostkę danego zachowania, rośnie wraz z częstotliwością tego zachowania w grupie społecznego odniesienia i wynikającej z tego nagrody (np. Asch 1956; Cialdini, Goldstein 2004; Cialdini, Trost 1998; Efferson i in. 2008; Haun, Tomasello 2011). Kwestia ta może wyjaśniać konformizację zachowań nie

tylko w przypadku dostosowanych społecznie funkcjonujących w systemie klasy. Tym co różni jednak porównywane grupy to okoliczności sytuacji lub treść samego zachowania. Przykładowo w grupie osób niedostosowanych społecznie w normie intelektualnej będą to zachowania dewiacyjne, których podejmowanie będzie przejawem przyjętego systemu norm i wartości danej grupy odniesienia, a w grupie dostosowanych społecznie zachowania podnoszące poziom spójności i wzajemnego zaufania grupy/zespołu klasowego. Natomiast w grupie niedostosowanych społecznie z niepełnosprawnością intelektualną znaczenie będą mieć zachowania zwiększające poczucie własnej wartości i poziom akceptacji grupowej. Ogólnie chodzi o wszelkie sytuacje i doświadczenia, które można traktować jako pozytywne wzmocnienie, zabezpieczające przed odrzuceniem społecznym. Pozytywne znaczenie tych sytuacji i doświadczeń będzie równocześnie znosić pojawiający się ewentualnie konflikt normy moralnej z korzyścią, stanowiąc wyjaśnienie podejmowania przez tą grupę badanych zachowań przestępczych.

Wnioski płynące z przeprowadzonych analiz pozwalają konkludować o konieczności podjęcia w przyszłości dalszych badań empirycznych nad układem określonych predyktorów (endogennych i egzogenych) skłonności do zachowań konformistycznych warunkowanych przemianami zachodzącymi w okresie adolescencji. Konieczne wydaje się również określenie dokładnych mechanizmów zachowania konformistycznego, wskazując na konkretne motywy tych zachowań. Powyższe kwestie należy przy tym odnieść osobno do każdej z badanych grup. Przy czym szczególnie istotna w myśl założeń nurtu *evidence based* wydaje się być weryfikacja postawionych tez odnoszących się do grupy niedostosowanych społecznych w normie intelektualnej, jako tej grupy, która otrzymała zaskakująco niskie wyniki skłonności do konformizmu. Pozwoli to na projektowanie opartych na dowodach empirycznych, efektywnych oddziaływań resocjalizacyjnych.

Abstract: Conformism as a mechanism affecting relational and adaptive processes in a peer group

The subject matter discussed in the article focuses on the problem of conformism. Behavioral conformism has been presented as a kind of adaptive mechanism connected with the predisposition to a thoughtless reproduction of patterns imposed by the group of social participation, conditioned by the needs of affiliation and the fear of peer rejection.

Thus, the subject of the conducted analyses concerns the tendency to adopt a conformist attitude by respondents from three comparative groups, differentiated in terms of the level of intellectual development and the problem of social maladjustment. These features constitute additional risk factors for triggering conformist tendencies and are important for the success of the group integration process.

The conclusions were drawn in a comparative diagram for three groups: group A – the maladjusted in without intellectual disabilities (n = 57); group B – the maladjusted with intellectual disabilities (n = 57); group C – the socially adjusted (n = 60). Total sample size: 174 respondents aged 16–19 years. The research utilized an author's original tool with satisfactory psychometric properties – the Scale of Conformist Attitudes (SCA).

The results obtained allow us to conclude that the groups compared clearly differentiate in terms of conformist tendencies. Additionally, conformism, in each of the compared groups, focuses around different triggering attributes.

Keywords: Conformism, peer relations, adolescence, social maladjustment, intellectual disability.

Bibliografia

- [1] Asch S.E., 1956, *Studies of independence and conformity: I. A minority of one against a unanimous majority*, „Psychological Monographs: General and Applied”, 70(9), 1–70.
- [2] Baumeister R.F., Leary M.R., 1995, *The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation*, „Psychological Bulletin”, 117(3), 497–529.
- [3] Berndt T.J., 1979, *Developmental changes in conformity to peers and parents*, „Developmental Psychology”, 15(6), 608–616.
- [4] Bishop B.R., Beckman L., 1971, *Developmental conformity*, „Developmental Psychology”, 5(3), 536–536.
- [5] Bouhaddani S., van Domburgh L., Schaefer B., Doreleijers T.A.H., Veling W., 2017, *Peer status in relation to psychotic experiences and psychosocial problems in adolescents: A longitudinal school-based study*, „European Child & Adolescent Psychiatry”.
- [6] Cialdini R.B., Goldstein N.J., 2004, *Social influence: Compliance and conformity*, „Annual Review of Psychology”, 55, 591–621.
- [7] Cialdini R.B., Trost M.R., 1998, *Social influence: Social norms, conformity and compliance*, [w:] *The handbook of social psychology*, Vols. 1–2, 4th ed, New York, NY, US: McGraw-Hill, s. 151–192.
- [8] Corriveau K.H., Harris P.L., 2010, *Preschoolers (sometimes) defer to the majority in making simple perceptual judgments*, „Developmental Psychology”, 46(2), 437–445.
- [9] Coultas J.C., van Leeuwen E.J.C., 2015, *Conformity: Definitions, Types, and Evolutionary Grounding*, [w:] V. Zeigler-Hill, L.L.M. Welling, T.K. Shackelford (red.), *Evolutionary Perspectives on Social Psychology*, s. 189–202.
- [10] Efferson C., Lalive R., Richerson P., McElreath R., Lubell M., 2008, *Conformists and mavericks: The empirics of frequency-dependent cultural transmission*, „Evolution and Human Behavior”, 29(1), 56–64.
- [11] Erikson E.H., 2004, *Tożsamość a cykl życia*, Zysk i S-ka, Warszawa.
- [12] Eriksson K., Coultas J.C., 2009, *Are people really conformist-biased? An empirical test and a new mathematical model*, „Journal of Evolutionary Psychology”, 7(1), 5–21.
- [13] Fromm E., 2014, *Ucieczka od wolności*, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa.
- [14] Fuligni A.J., Eccles J.S., 1993, *Perceived parent-child relationships and early adolescents' orientation toward peers*, „Developmental Psychology”, 29(4), 622–632.
- [15] Giddens A., 2010, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [16] Griese H.M., 1996, *Socjologiczne teorie młodzieży: Wprowadzenie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- [17] Haun D.B.M., Tomasello M., 2011, *Conformity to Peer Pressure in Preschool Children*, „Child Development”, 82(6), 1759–1767.

- [18] Henrich J., Boyd R., 1998, *The Evolution of Conformist Transmission and the Emergence of Between-Group Differences*, „*Evolution and Human Behavior*”, 19(4), 215–241.
- [19] Killen M., Mulvey K.L., Hitti A., 2013, *Social exclusion in childhood: A developmental intergroup perspective*, „*Child Development*”, 84(3), 772–790.
- [20] Kosten P.A., Scheier L.M., Grenard J.L., 2013, *Latent Class Analysis of Peer Conformity: Who Is Yielding to Pressure and Why?*, „*Youth & Society*”, 45(4), 565–590.
- [21] Lönnqvist J.-E., Leikas S., Paunonen S., Nissinen V., Verkasalo M., 2006, *Conformism moderates the relations between values, anticipated regret, and behavior*, „*Personality and Social Psychology Bulletin*”, 32(11), 1469–1481.
- [22] Meeus W., Iedema J., Maassen G., Engels R., 2005, *Separation-individuation revisited: On the interplay of parent-adolescent relations, identity and emotional adjustment in adolescence*, „*Journal of Adolescence*”, 28(1), 89–106.
- [23] Miła S., 1972, *Wstęp do psychologii społecznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [24] Nowak S., 2007, *Metodologia badań społecznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- [25] Santor D.A., Messervey D., Kusumakar V., 2000, *Measuring Peer Pressure, Popularity, and Conformity in Adolescent Boys and Girls: Predicting School Performance, Sexual Attitudes, and Substance Abuse*, „*Journal of Youth and Adolescence*”, 29(2), 163–182.
- [26] Sawicki K., 2018, *Diady, kliki, gangi: Młodzież nieprzystosowana społecznie w perspektywie współczesnej pedagogiki resocjalizacyjnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- [27] Skarżyńska K., 1991, *Konformizm i samokierowanie jako wartości: Struktura i źródła*, Instytut Psychologii PAN, Warszawa.
- [28] Urban B., 2012, *Agresja młodzieży i odrzucenie rówieśnicze*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [29] Walker M.B., Andrade M.G., 1996, *Conformity in the Asch Task as a Function of Age*, „*The Journal of Social Psychology*”, 136(3), 367–372.
- [30] Whiten A., Horner V., de Waal F.B.M., 2005, *Conformity to cultural norms of tool use in chimpanzees*, „*Nature*”, 437(7059), 737–740.
- [31] Witkowski L., 2000, *Rozwój i tożsamość w cyklu życia: Studium koncepcji Erika H. Eriksona*, Wydawnictwo WIT-GRAF, Toruń.
- [32] Wysocka E., 2013, *Wschodząca dorosłość a tożsamość młodego pokolenia – współczesne zagrożenia dla kształtowania tożsamości. Analiza teoretyczna i empiryczne egzemplifikacje*, „*Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych AMW*”, 1, 69–96.
- [33] Zwaan M., Dijkstra J.K., Veenstra R., 2013, *Status hierarchy, attractiveness hierarchy and sex ratio: Three contextual factors explaining the status–aggression link among adolescents*, „*International Journal of Behavioral Development*”, 37(3), 211–221.